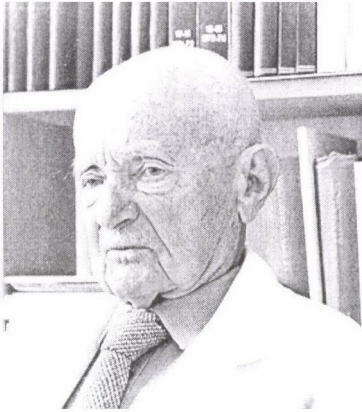


Donhoffer Szilárd 1902–1999



1999. január 12-én elhunyt Donhoffer Szilárd, a magyar orvostudomány kiemelkedő egyénisége, a Pécsi Orvostudományi Egyetem aranykorának utolsó nagy képviselője. 1902. július 3-án Budapesten született. Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvoskarán végezte 1920–26-ban. Ebből egy fél évet a bécsi egyetemen töltött. 1926-ban a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Belklinikáján kezdte meg orvosi működését. Az I. világháború után 1921-ben Pécsre telepített pozsonyi Magyar Egyetem Orvoskara ebben az évben kezdte meg a már minden évfolyamra kiterjedő egyetemi szintű oktatást. Felejthetetlen élmény marad Donhoffer professzor 1996 októberében az Egyetem tiszteletbeli professzorává avatásán tartott honoris causa székfoglaló előadása. Ebben életre keltette Pécs városának, az egyetem és ezen belül a Belklinikának akkori helyzetét, és elemezte, hogy ezekből

a szegényes adottságokból hogyan alapozta meg néhány év alatt a pécsi alap- és posztgraduális képzés jó hírét.

Donhoffer Szilárd 1926-tól kisebb megszakításokkal 1949-ig dolgozott a pécsi Belklinikán. Ebből egy évet az Aberdeeni Egyetem Élettani Intézetében töltött. 1944-től 1949-ig a Pécsi Orvostudományi Egyetem Kórélettani Intézetének megbízott vezetője, 1949–74-ig tanszékvezető professzora, 1961–64-ig az egyetem általános rektorhelyettese, 1964–67-ig pedig rektora volt. 1936-ban lett az anyagcsere-betegségek, majd a belgyógyászati diagnosztika magántanára, 1943-ban c. rk. tanár, 1951-ben az orvostudományok doktora és 1964-ben az MTA levelező, majd 1973-ban rendes tagja. 1973–80-ig az MTA Orvosi Osztályának nagy tekintélyű elnöke, számos tudományos bizottság tagja és a Magyar Élettani Társaság elnöke volt. Munkásságát 1961-ben Kossuth-díjjal, 1972-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával, 1982-ben a Népköztársaság Zászlórendjével tüntették ki.

1994-ben elnyerte az MTA legmagasabb kitüntetését, az Akadémiai Aranyérmét. A Pécsi Orvostudományi Egyetem örökös tiszteletbeli professzorává, Pécs város pedig díszpolgárává választotta. Külföldi elismerései közül kiemelem, hogy 1964-ben a Montreali McGill Egyetem és az Egyesült Államok Los Angeles-i Egyetemének vendégprofesszora, a Nemzetközi Élettani Társaságok Uniója 1980-as kongresszusa nagy sikerű termoregulációs szimpóziumának elnöke volt.

Mindezen magas hazai és nemzetközi elismerés mellett méltatlan sérelmek is érték. 1946-ban koholt vádak alapján állásvesztésre ítélték és csak 1948-ban helyezték vissza

állásába. 1953-tól az MTA Orvosi Osztálya ismételtlen ajánlotta levelező tagságra, de külső politikai vétók következtében csak 1964-ben lett az akadémia levelező tagja. Emberi nagyságát, jellemének integritását mutatja, hogy ezek a méltatlanságok sosem tették politikailag elfogulttá, mindig kristálytisztá ítélőképesseggel állt ki politikai felfogásbeli különbségtétel nélkül a közjóért, a betegek érdekeiért, a magyar egészségügy és a magyar tudományos kutatás tisztaságáért és fejlődéséért őszinte becsülettel harcolók mellé.

Donhoffer Szilárd néhány év hiján végigélte az eseményekben bővelkedő 20. századot. Egyénisége, bámulatra méltóan széles műveltsége, kiemelkedő kritikai képessége, világos, lényegre megragadó gondolkodása általános megbecsülést szerzett neki. Halála nagy vesztesége orvostudományunknak és egészségügyünknek. Számomra ennél nagyobb személyes veszteség. Nagyon nagyra becsült és szeretett Mesteremet vesztettem el, akinek élete legvégéig megőrzött szellemi frissesége, széles körű érdeklődése, olvasottsága és bölcsessége élményé tette a problémák vele történő megvitatását. 1941-ben orvostanhallgatóként ismertem meg a pécsi Belklinikán. Előadásai, betegbemutatásai, klinikai konzultációi alapvetően befolyásolták orvosi gondolkodásomat, diagnosztikai, gyógyító és oktató munkámat. Felejthetetlenek maradnak gyakorlatai, ahol a bemutatott beteghez kihívott kollégákat gyakran tudatosan félrevezette, hogy azok tévedésein keresztül élesebben vésdőljen emlékeztünkbe a betegségek ezerarcú megjelenésének differenciáldiagnosztikája.

Donhoffer Szilárd neve a mai orvosi köztudatban elsősorban a kórélettanhoz kötődik, és valóban ő volt egyik kiemelkedő megteremtője a kórélettan új klinikai irányzatának. Tudományos közleményeit, kitűnő kórélettani tankönyvét és oktató munkáját egyaránt elkötelezett klinikus volta jellemzi. Szigorú oktató és nevelő volt. A főnöke, Ángyán János professzor köztudottan könnyű belgyógyászati szigorlata előtti, Donhoffer adjunktus vezette kötelező kikérdezés a diákok túlnyomó többsége által rettegett tetemrehívás volt. Ott nem segített más, csak az alapos felkészülés, a tárgyi tudás és a jó kombinatív készség. Ez volt a gyakorló orvosi tevékenységre való felkészítés magasiskolája. Donhoffer Szilárdnál nem léteztek kapcsolati befolyások, protekció vagy hízelgésen alapuló előnyszerzés. Csak a becsületes tudás számított. Életemben kevés dologra voltam olyan büszke, mint arra, hogy tudományok doktora disszertációm védésén opponensi véleményét azzal fejezte be, hogy élete két leghetesebb tanítványának egyike voltam. Sokáig találgattuk, ki a másik. Végül megkérdeztem, és kiderült, hogy Berde Botond, a Svájcban kiemelkedő karriert befutott gyógyszerkutató.

Ragyogó oktató volt, kristálytisztá vitatkozó elme, magas erkölcsi eszmények által vezérelt szigorú kritikus. Intézetében a színvonalas kutatómunkát közvetlenül ellenőrizte. A szakmai megbeszéléseken a vitatkozókédvet, az önismeretet, az önbírálatot és a stabil belső értékrend kialakítását fejlesztette.

Vezető egyénisége volt a „Nagy Pécsi Iskolának”, a Pécsi Orvostudományi Egyetem fénykorának. Halálával ennek, a magyar orvostudomány fejlődésében fontos szerepet játszó iskolának egy korszaka zárult le.

Tudományos munkásságának első évtizedében elsősorban a szénhidrát-anyagcserével foglalkozott. A kísérletes munkák közül kiemelkedik a szénhidrát-anyagcsere idegi szabályozására vonatkozó vizsgálatain kívül a csirke-embrió szénhidrát-anyagcseréjével foglalkozó munka, valamint a cukrok felszívódásával kapcsolatos kísérletek.

A világháború alatt áttért a véralvadás vizsgálatára és elsőként mutatta ki, hogy a K-vitamin hiányában nemcsak a prothrombin-szint csökkenése okozza az alvadási zavart, hanem más tényezők is szerepelnek. A felszívódással kapcsolatos kísérletek folytatásaként 1942-ben közli, hogy egyes tápanyagok (glukóz, glicin, oleat) felszívódásának utamé függ az állat által megszokott táplálék összetételétől. Ezek a vizsgálatok elsőként mutatták ki, hogy emésztésre, vagyis lebontásra nem szoruló tápanyagok felszívódásában is szerepel adaptáció, vagyis mai nyelven, hogy a bél transzport mechanizmusainak teljesítőképessége függ a táplálék megszokott összetételétől.

Ugyancsak a háború alatt kezdi meg a táplálékfelvétel szabályozásával és a táplálék-válogatással foglalkozó kísérleteit. Ehhez a témakörhöz csatlakozik az a kísérleti sorozat

is, melyben kimutatták, hogy patkányok olyan fehérjeszegény táplálékon, melyen szoba-hőmérsékleten néhány hét alatt elpusztulnak, hidegben nemcsak életben maradnak, hanem súlyuk is gyarapszik. Ez a kísérlet bizonyítja a kalóriafelvétel szabályozásának elsőrendűségét a minőségi szükséglet fedezésével szemben.

A későbbiekben munkásságának súlypontja a hőszabályozás vizsgálata. A hipertermiás energiaforgalom fokozódását elemezve egyértelműen bizonyította, hogy az addig elfogadott magyarázat, mely szerint a jelenség egyszerűen a van't Hoff szabály következménye, téves, mert a hipertermia ellenére sem fokozódik az energiaforgalom bizonyos narkotikumok hatásának tartama alatt, pajzsmirigy vagy hipofízis eltávolítás után, valamint bizonyos hypothalamus és epithalamus laesiók után.

Egyértelműen bizonyította a hypothalamikus hidegreceptorok létezését. Az O₂ fogyasztás, a bél- és izomhőmérséklet, valamint az izom elektromos aktivitásának egyidejű regisztrálásával bizonyította a nem izom-eredetű termoregulációs hőtermelés létezését. Elsőként mutatta ki a barnaszir termoregulációs hőtermelését hideg környezethez nem adaptált és meleg környezethez adaptált állatban, valamint azt, hogy az aorta körüli barnaszírszövet számottevő hőmennyiséget ad át az aorta vérének.

Újszülött állatok hőszabályozásával kapcsolatban kimutatta, hogy az oxigén hiányának és a hiperkapniának a hőszabályozásra gyakorolt hatása különböző időpontokban fejlődik ki a posztnatális életben. A hőszabályozás kibernetikai szemléletű elemzésének áttekintését tartalmazta 1971. évi Semmelweis emlékelőadása.

Az emlős agy homeotermiájának problémája 1958-tól foglalkoztatta. Vizsgálatainak eredményeit a *The Homeothermia of the Brain* című monográfiában összegezte (1980). Kritikája változatlan élességéről tanúskodik 1986-ban megjelent közleménye: *Body Size and Metabolic Rate: Exponent and Coefficient of the Allometric Equation. The Role of Units.*

142 tudományos közleménye jelent meg. Túlnyomó többségük rangos nemzetközi folyóiratokban, köztük 4 a *Nature*-ben. Könyvei: A belgyógyászati diagnosztika alapelemei és ragyogó Kórélettan könyve orvosgenerációk fejlődését, gondolkodását befolyásolta. Ez a könyv a kritikai elemzésre épülő élettani ismereteken alapuló klinikai gondolkodás elsajátításának gazdag tárháza.

Rendkívül széles alapképzése, anyanyelvi szintű angol- és németnyelv-tudása, a latin és görög nyelv ismerete alapozta meg bámulatra méltó olvasottságát. Élete végéig követte az orvostudomány és a széles körű kulturális, fizikai és technikai ismeretek fejlődését. Életét végigkísérte a zene és az irodalom szeretete.

Élete utolsó két évében irt elmélkedései: a kéziratban fennmaradt 11 *Parerga*^{*}. Kiemelve néhány gondolatot: A szóról elmélkedik mint tudás hordozójáról, de rámutat, hogy a szó egyben a legveszedelmesebb fegyver, amit mindenki (minimális korlátoktól eltekintve) szabadon kénye-kedve szerint használhat. A megismerés korlátairól elmondja, hogy mindenkor tudatában kell lennünk, hogy a valóságnak csak egy elenyészően kis részét ismerjük. Foglalkozik azzal a felismeréssel, hogy az ember környezetében zajló, általa nem érzékelhető folyamatok tömege nem jogosít arra a következtetésre, hogy ezek hatástalanok. Az eutanázia kérdését tárgyalva szomorúan értékeli, hogy a mai orvostársadalom nem elhanyagolható kisebbsége nagyon is elmarad a feladatok megoldásához nélkülözhetetlen morális szinttől.

Ez a 11 *Parerga* elénken tükrözi, hogy utolsó pillanataig megőrizte elméje frissességét és széles körű érdeklődését. Ma még fel tudjuk mérni a halálával ért veszteséget, csak nagyon fájó szívvel búcsúzunk Donhoffer Szilárd akadémikustól. Jelenlétét, érdeklődő tekintetét, rövid, lényegre megragadó véleménynyilvánításait nagyon fogjuk nélkülözni, de szellemi öröksége velünk marad. Gondolatban sokszor fogjuk segítségül hívni bölcsességét, útmutató elvi állásfoglalásait.

Hollán Zsuzsa

* A *Parergon* (többes szám *parerga*) görög elnevezés = mellékmű, függelék.